

Дубина М. В.,

к.е.н., доц., докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Анотація. У статті проведено дослідження концептуальних підходів до пізнання сутності методології як науки. Аналіз існуючих трактувань зазначеного поняття дозволив виділити дві концепції розгляду методології: мікропідхід, за якого вчені методологію розглядають як сукупність методів; макropідхід – використовується вченими для розуміння методології як децю більшого, ніж сукупність методів пізнання, до неї також відносять принципи пізнання, спеціальні підходи і т. ін. У результаті розгляду наукових концепцій трактування сутності методології запропоновано авторське трактування методології як науки. Також у статті ідентифіковано базові функції методології, до яких віднесено такі: пізнавальна, евристична, системотворча, оптимізаційна, ідентифікаційна, креативна та формотворча. Проведено детальний опис їх змісту.

Ключові слова: методологія; наука; метод; принцип; функція; пізнання.

Dubyna M.V.,

Ph.D., Associate Professor, Doctoral Student of the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv

CONCEPTUAL APPROACHES TO KNOWLEDGE OF THE ESSENCE OF METHODOLOGY AS SCIENCE

Abstract. The article deals with the study of conceptual approaches to knowledge of the essence of methodology as science. The analysis of existing interpretations of this notion has allowed defining two points of view concerning methodology: a micro-approach, in which scientists regard the methodology as a set of methods; a macro-approach is used by scientists to understand the methodology as a bit more than a set of methods of knowledge. It also includes the principles of knowledge, special approaches, etc. As a result of consideration of the scientific concepts of the interpretation of the essence of methodology, the author's interpretation of the methodology as science has been proposed. Also in the article the basic functions of the methodology have been identified, which include the following: cognitive, heuristic, system-making, optimizing, identifying, creative and form-making. A detailed description of their essence has been carried out.

Key words: methodology, science, method, principle, function, knowledge.

Постановка проблеми. Питання пізнання сутності методології нині є одним із найскладніших завдань сучасної науки. Більшість учених не приділяють вказаному завданню належної уваги, а концентрують увагу на власному об'єкті дослідження та використанні специфічних методів його пізнання. Саме такий підхід призвів до існування багатьох концептуальних підходів до пізнання методології як окремої науки, за яких кожний науковець вкладає в ідентифікацію природи такої науки власне, не завжди точно сформульоване значення. Зазначене обумовлює об'єктивну необхідність у процесі пізнання методологічних засад зародження, функціонування та розвитку окремого явища уточнення власного бачення вченого, що проводить таке дослідження.

Методологія як окремий об'єкт пізнання є складним явищем, оскільки вимагає у процесі

пізнання її сутності використання певних наукових методів, які об'єктивно вже є частиною цієї науки. Отже, отримуємо таку ситуацію, коли сам процес дослідження будується на основі сформованої методології дослідження методології, що ускладнює процес пізнання її сутності та вимагає від вченого застосування специфічних когнітивних здібностей. Саме вищезазначене вимагає проведення досліджень у сфері пізнання методології як науки, тобто системи знань про явища та закономірності нашої реальності, яка розвивається та ускладнюється у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пізнання сутності методології на сьогодні знайшли своє відображення у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців. До їх числа можна віднести таких: Л. І. Антошкіна,

В. М. Гесць, В. І. Ганін, І. Т. Корогодін, С. В. Мочерний, В. І. Оспішев, О. І. Ревак, С. В. Степаненко, О.О. Стрижак, О. М. Трифонова, А. А. Чухно та ін.

Постановка завдання. Отже, основною метою статті є узагальнити концептуальні підходи до розгляду сутності методології як окремої науки та з урахуванням отриманих результатів визначити авторське її трактування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес пізнання у результаті його розгляду як самого об'єкта дослідження є важливою складовою вивчення явищ та процесів нашої дійсності. Науку, що вивчає наукові концепції аналізу об'єктів різної природи, прийнято називати методологією, яка є фактично наукою про науку. Досить слушно зауважує А. А. Чухно, що у сучасних умовах особливого значення набуває методологія науки, оскільки зростання методологічного, системного аналізу самих знань потребує від людини глибокого пізнання процесів, які відбуваються, вміння раціонального оперування різноманітними знаннями та гігантськими базами даних, аналізувати проблеми і гіпотези, встановлюючи тенденції і закономірності суспільно-економічних процесів, знаходити шляхи вирішення складних проблем. Гігантські бази даних, тісно пов'язані глобальними комп'ютерними мережами, з одного боку, дають людині нечувані можливості для досліджень та узагальнень, а з іншого – незмірно підвищують вимоги до людини, насамперед науковця, до її знань, до її вміння використовувати накопичене багатство знань та інформації [13, с. 150].

На рис. 1 наведено науково-концептуальні засади трактування сутності методології як окремого об'єкта пізнання. Можна стверджувати, що методологія – це сукупність уявлень про правила використання способів пізнання та їх сутність для вивчення різних об'єктів. Ця наука є універсальною та пронизує всі сфери науки як сфери людської діяльності. Наука є складовою частиною суспільного простору і зароджується та розвивається виключно у межах соціуму.

Питання пізнання методології є складними, оскільки у межах різних наук вона набуває свого сутнісного забарвлення, що обумовлюється характерними рисами таких наук та специфічними ознаками об'єктів їх пізнання. Проте, незважаючи на досить радикальні відмінності між теоретичними та методологічними засадами функціонування різних наук, у межах зазначеного простору можна виокремити те загальне, що є притаманним всім науковим концепціям і становить ядро науки “методологія”.

Враховуючи дані, що представлені на рис. 1, можна зробити висновок, що серед науковців існують різні підходи до визначення природи методології. У процесі проведення наукового дослідження, застосовуючи методологічні засади до пізнання різних об'єктів, всі вчені використовують такі аспекти цілком правильно, хоча при описі змісту методології з теоретичного боку можемо констатувати певні розбіжності.

Проаналізуємо наведені концепції до трактування сутності методології як науки. Інформація, що

представлена на рис. 1, дає можливість констатувати наявність двох підходів до розуміння сутності методології, наявність яких загалом вимагає від дослідника конкретизації його самостійної думки для дотримання її у подальших дослідженнях конкретних явищ. Отже, нами виокремлено такі підходи, що застосовуються при пізнанні сутності методології:

1. *Мікронідхід* – за цього підходу вчені методологію розглядають як сукупність методів, які використовуються для аналізу об'єктів з метою отримання інформації про особливості їх буття у межах нашої реальності. Таку позицію підтримує, наприклад, Л. І. Антошкіна, яка зауважує, що методологія – це філософське вчення про методи пізнання. У широкому розумінні методологія розглядається як спосіб усвідомлення побудови науки і методів її роботи, а у вузькому – як сукупність принципів, методів, прийомів і процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній галузі знань (конкретна наукова методологія) [1, с. 91]. Зауважимо, що автор досить нечітко визначає сутність методології, оскільки в цілому розуміє її як сукупність методів, а вже при конкретизації галузевої методології до них ще додає принципи, прийоми та процедури дослідження, які за своєю природою значно відрізняються від методів. Подібний підхід до розуміння природи методології також пропонує застосовувати і Н. Г. Виговська. Вона зазначає, що, з одного боку, методологія розглядається як вчення про методи пізнання в цілому. З іншого – методологія виступає як сукупність методів у будь-якій конкретній галузі наукового пізнання – тоді кажуть, наприклад, про методологію педагогіки, методологію психології тощо [3, с. 19].

2. *Макронідхід* – цей підхід використовується вченими для розуміння методології як дещо більшого, ніж сукупність методів пізнання. У цьому випадку методологія у компонентному плані доповнюється іншими складовими, до яких також відносять принципи пізнання, спеціальні підходи і т. ін. Також у межах цього підходу прийнято виокремлювати принципи не лише процесу пізнання конкретного об'єкта, але і базові правила застосування окремих методів дослідження, що є дуже важливим з позиції їх правильного використання. Зокрема, В. І. Оспішев зауважує, що методологія наукового дослідження аналізує головним чином методи і засоби пізнання, що використовуються вченими як на емпіричній, так і на теоретичній стадії наукового дослідження [8, с. 84-85]. Подібну концепцію пропонує також і О. Ревак: методологія наукового пізнання є своєрідним ученням про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структуру та функції наукового пізнання і передбачає розробку методів, прийомів і способів дослідження у конкретній галузі знань [9, с. 90].

На наше переконання, для вичерпного розуміння сутності методології варто використовувати другий підхід до її тлумачення, який пропонує більш розгалужену компонентну структуру методології як окремої науки. Доцільність саме цього підходу також обґрунтована необхідністю пізнавати не лише методи пізнання економічних об'єктів, але і потребою розуміння тієї сукупності принципів, яких варто дотримуватися під час вивчення цього процесу.

Отже, враховуючи концептуальні підходи до трактування сутності методології та наукові підходи, що представлені на рис. 1, пропонуємо методологію розглядати таким чином: *методологія – наука про систему принципів, методів, норм пізнання, що створюються та обґрунтовуються з метою використання їх для виявлення закономірностей зародження, функціонування та розвитку різних явищ, процесів та об'єктів реального світу.*

Загалом, враховуючи сутність наведеного визначення, можна стверджувати, що методологія – це наука про процес пізнання, який є основоположним явищем у межах науки як окремої сфери людської діяльності. Саме завдяки пізнанню вчені мають можливість проводити дослідження та продукувати нові наукові знання. У цьому контексті цілком підтримуємо позицію І. О. Рєвак, яка зазначає, що основою будь-якого наукового дослідження є процес пізнання, який вимагає концептуального підходу відповідно до запропонованої методології. Одержання необхідного результату безпосередньо залежить від вихідної теоретичної позиції, принципового підходу до постановки проблеми та визначення траєкторії наукового пошуку. Питання організації процесу пізнання, вибір конкретних методів наукового пізнання знаходяться у площині теоретичного і практичного сприйняття реальності – методології наукового дослідження [9, с. 90].

Проте складність розуміння методології пов'язана не лише з існуванням розбіжностей між позиціями вітчизняних учених, а також з існуванням іншого концепту розуміння цього явища іноземними дослідниками. У переважній більшості зарубіжних наукових праць методологія розглядається як сукупність методів, які використовує вчений у процесі дослідження самостійно сформованого об'єкта пізнання. Цю думку також підтверджує позиція В. І. Ганіна, який зауважує, що питання методології досить складне. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів [4, с. 54]. Таким чином, можна зауважити, що на сьогодні у науковому просторі відсутній чітко сформований підхід до розуміння методології, однак єдність полягає у твердженні, що методологія є наукою, яка вивчає процес пізнання.

Розуміння природи методології може бути поглиблено через дослідження основних її функцій, які зазначена наука виконує у процесі вивчення явищ нашої реальності. Зокрема, С. В. Степаненко пропонує виділяти пізнавальну, світоглядну (ідеологічну), методологічну та практичну функції [10, с. 13]. Проте виділяти, наприклад, у межах методології методологічну функцію, на наш погляд, не є доцільним, оскільки така функція повністю поглинає решту функцій і не може бути ідентифікована у межах їх системи. На наше переконання, варто визначати такі функції методології як науки.

1. *Пізнавальна функція* – базова функція методології, яка полягає у розробленні нових способів та прийомів пізнання природи досліджуваних явищ, введення додаткових принципів їх аналізу. Окреслена функція дозволяє створювати нові наукові знання у просторі реалізації теоретичних та емпіричних досліджень. Винайдення нових способів, прийомів та методів вивчення окремих об'єктів у межах конкретних наук дозволяє їх застосувати у подальшому й у межах інших наукових концепцій і тим самим конкретні методи дослідження перетворювати у частково загальні підходи пізнання. Отже, можна констатувати існування процесу дифузії наукового знання.

2. *Евристична функція* – сутність функції полягає у можливості методології розширювати науковий простір новими результатами, створювати передумови для наукових відкриттів. Ця функція, на відміну від попередньої, є її невід'ємною складовою, оскільки перша дозволяє пізнавати об'єкт, а евристична функція – конкретизувати цей результат у формі наукового знання та розширювати вже сформовану систему науки з її окремими підсистемами та специфічними категоріями і поняттями. Пізнавальна функція відбувається завжди, коли вчений вирішив пізнати певний об'єкт, оскільки він завжди усвідомлено або ні використовує ідентифіковані вже методи пізнання. Однак у підсумку він може не отримати жодного важливого наукового результату і, відповідно, евристична функція не буде реалізована, оскільки науковий простір не буде розширений та збагачений новими ідеями, концепціями та висновками.

3. *Системотворча функція* – сутність функції полягає в тому, що методологія як наука вже сама по собі є системним викладенням основних положень її як сукупності знань. Будь-яка наука завжди є системою знань. Тобто методологія виконує функцію систематизації знань, їх структуризації як на загальнонауковому рівні, так і у межах використання галузевих методологічних засад до вивчення окремих, конкретних явищ та процесів. Системність пронизує методологію у трьох вимірах:

1) *на етапі планування* дослідження – коли дослідник планує вивчати певний, обраний ним об'єкт, він усвідомлено, частково на підсвідомому рівні, планує використовувати конкретні методи його пізнання;

2) *на етапі реалізації* дослідження – коли вчений методично, тобто послідовно, реалізує план пізнання певного конкретного дослідження, використовуючи набір обраних ним методів та способів пізнання, які були визначені ним також у певному взаємозв'язку між собою; таку кореляцію також забезпечує методологія, оскільки всі методи в її системі знань знаходяться у певній системі і пов'язані між собою;

3) *на етапі формування результатів* дослідження – коли науковець вже завершив процес пізнання і визначає основні висновки його проведення, що відбувається також поступово; всі висновки поєднані між собою у певну систему, в якій, як правило,

кожний пункт висновків відповідає окремому етапу реалізації дослідження.

Таким чином, системотворча функція методології є важливою з позиції як формування способів пізнання явищ, які завжди складають ієрархію методів для їх всезагального вивчення, так і створення самої методології як науки, для якої також характерні всі елементи систематизованого знання.

4. *Оптимізаційна функція* – сутність функції полягає у тому, що методологія дозволяє вченому обирати ті методи та способи пізнання явищ з усього арсеналу вже створених відповідних прийомів, які дозволяють отримати бажані результати оптимальним шляхом. У такому випадку науковець, ґрунтуючись на дослідженнях подібних до його об'єкта, може використати ті ж методи або трансформувати їх відповідно до потреби. Методологія як наука, що характеризує способи пізнання та поєднує їх у певну систему, дозволяє вченому одразу обирати з сукупності таких способів ті, що є найбільш зручними для нього, не звертаючись до процесу опису природи обраних прийомів та не характеризуючи їх зміст та алгоритм використання.

5. *Ідентифікаційна функція* – сутність функції методології полягає у можливості забезпечення ідентифікації всіх необхідних характерних рис, особливостей та якостей того об'єкта, що пізнається, через використання значного спектра різних методів та дотримання певних принципів їх застосування. Ця функція забезпечує можливість отримання всебічної інформації про досліджуваний об'єкт та процес, специфіку його пізнання та набір різних методів, які варто застосувати для його дослідження.

6. *Креативна функція* – ця функція у більшості наукових робіт, що присвячені питанням пізнання методології як науки, вченими фактично не вивчається, однак методологія як система знань базується на теоретичних засадах її опису. Поглиблюючи теоретичну основу методології, вчений повинен насамперед застосувати власну креативність, неординарність та творчість для винайдення нових способів пізнання явищ, процесів та об'єктів різної природи. Саме креативна функція дозволяє постійно розвивати методологію як науку і робить її динамічною системою знань, яка постійно перебуває у розвитку. З іншого боку, зазначена функція також проявляється у процесі обґрунтування сутності окремих методів пізнання при їх використанні в інших науках, покращенні їхньої когнітивної спроможності до застосування з метою продукування нових наукових результатів. Повністю поділяємо думку В. І. Оспіщева, що творчий характер мислення під час розроблення теоретичних аспектів наукового дослідження полягає у створенні уявлень, тобто нових комбінацій із відомих елементів, і базується на таких прийомах: збиранні та узагальненні інформації; постійному зіставленні, порівнянні, критичному осмисленні; виразному формулюванні власних думок, їх письмовому викладі; вдосконаленні та оптимізації власних положень [8, с. 90].

7. *Формотворча функція* – сутність функції полягає у можливості методології як окремої науки

винаходити нові форми представлення знання, отриманих у процесі наукових досліджень результатів. Така функція виконує роль доповнюючої, оскільки пронизує всі інші функції у процесі їх виконання та вимагає створення нових концепцій систематизації, групування знань, їх категоризації, уніфікації та конкретизації для логічного позначання певного об'єкта, явища чи процесу, що відбувається у межах реальності.

Таким чином, пізнання функцій методології дає можливість розкрити її природу та розширити зміст новими якостями та характерними рисами. Однак переважно методологія завжди розглядається як наука науки, тобто наука про процес пізнання. Проте сам цей процес за своєю природою також є досить складним об'єктом пізнання, оскільки включає багато етапів, що безпосередньо пов'язані з творчими якостями самого дослідника, які складно піддаються певній формалізації. Процес дослідження є, з одного боку, уніфікованим та регламентованим певними межами та ознаками, однак, з іншого боку, повністю пов'язаний із креативністю та творчими здібностями науковця.

Саме формалізована частина зазначеного процесу здебільшого досліджується вченими досить детально. Така компонента розглядається у вигляді визначення та деталізації окремих частин процесу пізнання, а саме: методів та принципів його реалізації. На сьогодні у більшості наукових робіт, що присвячені обґрунтуванню теоретичних положень методології як науки, науковці основну увагу приділяють опису цих двох складових. Інколи у межах методології, крім методів, визначають додатково інші інструменти та способи пізнання. Так, наприклад, В. І. Ганін визначає, як зазначалося вище, що методологія науки – це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання [4, с. 54]. Проте, на нашу думку, методологію варто розуміти як сукупність методів та принципів їх застосування для вивчення окремих об'єктів та явищ дійсності.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, у статті проведено дослідження концептуальних підходів до пізнання сутності методології як науки. Аналіз існуючих трактувань зазначеного поняття дозволив провести їх групування та виділити дві концепції розгляду методології: мікропідхід, за якого вчені методологію розглядають як сукупність методів, які використовуються для аналізу об'єктів з метою отримання інформації про особливості їх буття у межах нашої реальності; макропідхід – використовується вченими для розуміння методології як дещо більшого, ніж сукупність методів пізнання. У цьому випадку методологія у компонентному плані доповнюється іншими складовими, до яких також відносять принципи пізнання, спеціальні підходи і т. ін. Розглянуто зміст зазначених концепцій.

У результаті детального розгляду наукових концепцій трактування сутності методології, варіанти яких нині існують у науковій літературі,

запропоновано методології розглядати як науку про систему принципів, методів, норм пізнання, що створюються та обґрунтовуються з метою використання їх для виявлення закономірностей зародження, функціонування та розвитку різних явищ, процесів та об'єктів реального світу.

Також у статті ідентифіковано базові функції методології, до яких віднесено такі: пізнавальна, евристична, системотворча, оптимізаційна, ідентифікаційна, креативна та формотворча. Проведено детальний опис їх змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошкіна Л. І. Методологія економічних досліджень : підручник / Л. І. Антошкіна, Д. М. Стеченко. – К. : Знання, 2015. – 311 с.
2. Ванькович Д. В. Теоретико-методологічні засади та механізми реалізації фінансової політики в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Д. В. Ванькович. – Львів, 2015. – 43 с.
3. Виговська Н. Г. Державний фінансовий контроль земельних відносин в Україні / Н. Г. Виговська, О. Л. Стебляно. – Житомир : ПП “Рута”, 2015. – 252 с.
4. Ганін В. І. Методологія соціально-економічних досліджень : навч. посіб. / В. І. Ганін, Н. В. Ганіна, К. Д. Гурова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
5. Дубина М. В. Сутність транскордонної безпеки та передумови налагодження взаємодії прилеглих регіонів сусідніх країн / М. В. Дубина // Методологічне забезпечення транскордонної безпеки України в рамках політики Східного партнерства ЄС : монографія / [за заг. ред. О. І. Гонти]. – Чернігів, 2015. – С. 6-25, 134-152.
6. Корогодін І. Т. Методологія, методи і принципи аналізу економічних законів і категорій / І. Т. Корогодін // Вестник ВГУ: Экономика и управление. – 2005. – № 2. – С. 32-41.
7. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. М. Шкарлет, О. І. Гонта, В. Г. Маргасова, М. В. Дубина. – Чернігів : ЧНТУ, 2014. – 272 с.
8. Оспіщев В. І. Технологія наукових досліджень в економіці : навч. посіб. / В. І. Оспіщев, В. В. Кривошей. – К. : Знання, 2013. – 255 с.
9. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія / І. О. Ревак. – Львів : ЛДУВС, 2015. – 415 с.
10. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : монографія / С. В. Степаненко. – К. : КНЕУ, 2008. – 312 с.
11. Стрижак Е. О. Методологічний плюралізм в сучасній економічній теорії / Е. О. Стрижак // Вісник НТУ “ХПІ”. – 2013. – № 53 (1026). – С. 143-149.
12. Трифонова О. М. Про методологічні основи наукових досліджень / О. М. Трифонова, М. І. Садовий // Теоретико-методичні проблеми виховання

дітей та учнівської молоді. – 2010. – Вип. 14. – Книга 1. – С. 497-508.

13. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання, 2007. – 878 с.

14. Шкарлет С. М. Особливості застосування системного підходу до пізнання економічних явищ / С. М. Шкарлет, О. І. Гонта, М. В. Дубина // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 4 (8), т. 1. – С. 9-17.

REFERENCES

1. Antoshkina, L. I. and Stechenko, D. M. (2015), *Metodolohiia ekonomichnykh doslidzhen*, Kyiv, Znannia.
2. Vankovych, D. V. (2015), *Teoretyko-metodolohichni zasady ta mekhanizmy realizatsii finansovoi polityky v Ukraini* : avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : spets. 08.00.08 “Hroshi, finansy i kredyt”, Lviv.
3. Vyhovska, N. H. and Stebliancko, O. L. (2015), *Derzhavnyi finansovyi kontrol zemelnykh vidnosyn v Ukraini*, Zhytomyr, PP “Ruta”.
4. Hanin, V. I., Hanina, N. V. and Hurova, K. D. (2008), *Metodolohiia sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, Kyiv, Tsentr uchbovoi literatury.
5. Dubyna, M. V. (2015), *Sutnist transkordonnoi bezpeky ta peredumovy nalahodzhennia vzaiemodii prylehlykh rehioniv susidnykh krain*, *Metodolohichne zabezpechennia transkordonnoi bezpeky Ukrainy v ramkakh polityky Skhidnoho partnerstva YeS* (Honta O.I. (red.)), Chernihiv, pp. 6-25, 134-152.
6. Korogodin, I. T. (2005), *Metodolohiia metody i printsypy analiza ekonomicheskikh zakonov i kategorii*, *Vestnik VGU “Ekonomika i upravlenie”*, no. 2, pp. 32-41.
7. Shkarlet, S. M., Honta, O. I., Marhasova, V. H. and Dubyna, M. V. (2014), *Mekhanizm formuvannia systemy parabankivskykh poserednykiv na finansovomu rynku v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*, Chernihiv, ChNTU.
8. Ospishchev, V. I. and Kryvoshei, V. V. (2013), *Tekhnolohiia naukovykh doslidzhen v ekonomitsi*, Kyiv, Znannia.
9. Revak, I. O. (2015), *Intelektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: problemy teorii ta praktyky*, Lviv, LDUVS.
10. Stepanenko, S. V. (2008), *Instytutsionalnyi analiz ekonomichnykh system (problemy metodolohii)*, Kyiv, KNEU.
11. Strizhak, E. O. (2013), *Metodologicheskii pluralizm v sovremennoi ekonomicheskoi teorii*, *Visnik NTU “KhPI”*, no. 53 (1026), pp. 143-149.
12. Tryfonova, O. M. and Sadovyi, M. I. (2010), *Pro metodolohichni osnovy naukovykh doslidzhen, Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, vyp. 14. – Knyha 1. – S. 497-508.
13. Chukhno, A. A. Yukhymenko, P. I. and Leonenko, P. M. (2007), *Suchasni ekonomichni teorii*, Kyiv, Znannia.
14. Shkarlet, S. M., Honta, O. I. and Dubyna, M. V. (2016), *Osoblyvosti zastosuvannia systemnoho pidkhotu do piznannia ekonomichnykh yavlyshch*, *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 4 (8), part 1, pp. 9-17.